ABDULRAZAK GURNAH • **Sonraki Yaşamlar**

Afterlives
© 2020 Abdulrazak Gurnah
Bu kitabın yayın hakları Rogers, Coleridge and White Ltd. aracılığıyla alınmıştır.

İletişim Yayınları 3759 • Dünya Edebiyatı 359
ISBN-13: 978-975-05-4055-4
© 2026 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM
1. Baskı 2026, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
YAYINA HAZIRLAYAN Mehmet Atala, Sıla Bulanıklı
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ Emmanuel Ekong Ekefrey, "Isimsiz", 1990
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Berfin İnan

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44870
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6/41
Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003
Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No. 6
Bağcılar 34218 İstanbul · Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387
Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,
Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ABDULRAZAK GURNAH

Sonraki Yaşamlar

Afterlives

ÇEVİREN

Mehmet Deniz Öcal

iletişim

ABDULRAZAK GURNAH 1948'de Doğu Afrika kıyısındaki Zanzibar'da doğdu. Anadili, Afrika'da seksen milyon kişinin konuştuğu Svahilidir. İlköğrenimini İngiliz okullarında tamamladı, çocukluğunda gittiği Kuran kursunda Arapça öğrendi. Gençliğinde Zanzibar Ayaklanması'na (1964) ve sonrasında kurulan sosyalist rejimin çalkantılı yıllarına tanıklık etti. 1968'de İngiltere'ye gitti. Yükseköğrenimini Kent Üniversitesi'nde tamamladı. Doktora tezinde (1982) kolonyal söylemin Doğu Afrika, Karayip ve Hindistan edebiyatındaki izdüşümlerini analiz etti. İhtisasını postkolonyal edebiyat alanında yaptı. Halihazırda Kent Üniversitesi'nde emeritus profesör olarak İngiliz edebiyatı ve postkolonyal edebiyat dersleri veriyor. İlk romanı *Ayrılışın Hatırası*'nda (1987) Afrika'da geçen gençlik yıllarının ardından ülkeyi terk eden Hassan karakterinin hafızasında yer etmiş Afrika imgesini postkolonyal dönemin kimlik sorunları ışığında inceledi. İkinci romanı *Hacılar Yolu* (1988) ismini Winchester şehrini Canterbury'deki Thomas Beckett mabedine bağlayan yoldan alır. Daha iyi bir yaşam umuduyla İngiltere'ye gelen Tanzanyalı Davud, karşılaştığı göçmen karşıtı tutumlardan dolayı paranoyaklaşır ve çareyi Tanzanya'daki geçmişini tamamen silmekte arar. *Dottie*'de (1990), Dottie Badoara Fatma Balfour karakteri üzerinden benzer bir yabancılaşma sorunu tartışılır. Fatma Balfour'un melez kimliği; ırk ve etnisite sorununun göçmen ve sürgün karakterlerdeki travmatik etkilerinin yakıcı bir simgesidir. *Cennet*'te (1994) Gurnah, Yakup'un oğlu Yusuf'un Kuran'da anlatılan hikâyesini 1900-1914 döneminin Doğu Afrikası'na uyarlar. Kolonyal söylemin Afrika'ya dair klişeleri kölelik, tarihin çarpıtılması, İslâmofobi gibi meseleler üstünden ele alınırken Yusuf'un bireysel hikâyesi bir yandan kolonyalizmin öte yandan despotizmin eleştirisine açılan ikili bir işlev görür. *Deniz Kenarında* (2001), emperyal pedagojinin Afrika'nın yerli geleneklerine tesirinin doğurduğu verimli paradoksları konu eder. Salih Ömer, Kuran eğitimi almaktan duyduğu geleneksel kıvanç ile kolonyal eğitimin kazandırdığı dünya bilgisi arasında bocalarken yeni Afrika'ya özgü çelişkiler ete kemiğe bürünür. *Son Hediye* (2011), 1996'da yayımlanan *Sessizliğe Hayranlık* (2018) ile birlikte bir nehir roman anlatısıdır. *Sessizliğe Hayranlık*'ın isimsiz anlatıcısı ülkesini terk eden bir Zanzibarlı muhaliftir; Britanya'ya yerleşip evlendikten sonra öğretmenlik yapar. Hayatının en istikrarlı görünen döneminde bireysel tarihini yazmaya karar verdiğinde, aslında hiç de istikrarlı olmayan, kayıp ve kırılgan bir bastırılmış benlikle yüzleşmek zorunda kalır. *Son Hediye*'de ise Gurnah, bu isimsiz anlatıcısının hikâyesini kültürel farklılıkları, belleğe kazınmış tarifsiz acıları kateden bir anlatıya doğru genişletir. *Kumdan Yürek* (2017) ise Shakespeare'in *Kısasa Kısas*'ını modern bir Afrika dramıyla, yürek yakıcı bir ayrılık hikâyesiyle buluşturur. Gurnah'ın hakikat anlayışı, gerek kolonyal dönemin karamsar ve toptancı tasvirlerini gerekse milliyetçi şovenizmi reddeden bir sahici kimlik arayışına dayanır. Gurnah, romanları dışında, Salman Rushdie, Anthony Burgess, Joseph Conrad, Vidiadhar Surajprasad Naipaul, Zoe Vicomb gibi yazarlar hakkında edebiyat eleştirileri yazdı ve eleştirel kitaplar hazırladı. Son olarak 2021 Nobel Edebiyat Ödülü'nü kazandı.

Kitaptaki bütün dipnotlar çevirmen ve yayına hazırlayanlara aittir.

Bir

1

Khalifa, tüccar Amur Biashara ile tanıştığında yirmi altı yaşındaydı. O zamanlar iki Guceratlı kardeşe ait, küçük, özel bir bankada çalışıyordu. Sadece Hintlilerin işlettiği bankalar yerel tüccarlarla iş yapıyor, çalışma biçimlerine uyum sağlıyordu. Büyük bankalar kâğıt üzerinden, garantili, kefilli iş yapmak istiyordu. Bu da çıplak gözle görülmeyen ağlarla ve bağlantılarla çalışan yerel tüccarlara her zaman uymuyordu. Kardeşler, Khalifa'yı baba tarafından akrabaları oldukları için işe almıştı. Belki akraba demek fazla kaçardı ama babası da Guceratlıydı ve bazı durumlarda bu bile akrabadan sayılmaya yeterdi. Annesi köylü bir kadındı. Babası, büyük bir Hintli toprak sahibinin çiftliğinde çalıştığı dönemde tanışmıştı onunla; yetişkinlik hayatının çoğunu geçirdiği kasabadan iki günlük uzaklıkta. Khalifa Hintliye benzemiyordu, en azından dünyanın bu köşesinde görülmeye alışkın oldukları Hintlilere. Cildi, burnu, saçı hep Afrikalı annesine çekmişti ama işine geldiği yerlerde Hintli olduğunu duyurmayı severdi. "Evet evet, babam Hintliydi. Belli etmiyorum, değil mi? Annemle evlendi ve ona hep sadık kaldı. Bazı Hintli adamlar Afrikalı kadınlarla gönül eğlendirir,

sonra evlenecek Hintli bir kadın bulup diğerini yarı yolda bırakır. Babam annemi hiç terk etmedi."

Babasının adı Qassim'di; Gucerat'ta zenginle yoksulun, Hindu'yla Müslüman'ın, hatta birkaç siyahi Hıristiyan'ın birlikte yaşadığı bir köyde doğmuştu. Qassim'in ailesi yoksul ve Müslüman'dı. Zorluklara alışkın, gayretli bir çocuk olarak büyümüştü. Önce köyündeki cami okuluna, sonra evine yakın bir kasabada Guceratça eğitim veren bir devlet okuluna yollanmıştı. Onun babasıysa işvereni için kırsal kesimi gezen bir vergi tahsildarıydı ve Qassim'in de vergi tahsildarı ya da en azından bunun gibi saygın bir meslek sahibi olabilmesi için okula gönderilmesini o önermişti. Babası onlarla yaşamazdı. Ailesini görmeye yılda iki-üç kere gelirdi. Qassim'in annesi, beş çocuğunun yanında kör kayınvalidesine de bakardı. En büyük kardeş Qassim'di, bir erkek, üç kız kardeşi vardı. Kız kardeşlerinden ikisi, en küçük olanlar, çocuk yaşta ölmüştü. Babası ara sıra para yollardı ama genelde köyde ne iş bulabilirlerse yapıp kendi paralarını kazanırlardı. Yaşı gelince, Guceratça eğitim veren okuldaki öğretmenleri Qassim'i Mumbai'de İngilizce eğitim veren bir ilkokulun burs sınavına girmesi için cesaretlendirmişti ve o günden sonra şansı dönmeye başlamıştı. Babası ve diğer akrabaları aralarında para toplayıp Qassim'in Mumbai'de okurken olabilecek en rahat şekilde yaşamasını sağlamışlardı. Zamanla durumu iyileşmişti; okuldan bir arkadaşının ailesiyle kalmaya başlamıştı ve bu aile kendinden küçük çocuklara ders verme işlerini bulmasına da yardımcı olmuştu. Kazandığı birkaç *anna*[1] ile kendine destek oluyordu.

Okulu bitirdikten kısa süre sonra, Afrika kıyısında bir toprak sahibinin muhasebe ekibine katılması teklif edilmişti. Bu büyük bir lütuf gibi görünmüştü; hem bir gelir kapısıydı hem de yeni maceralar yaşayabilirdi. Teklifi doğduğu köyün imamı ulaştırdı. Toprak sahibinin ataları da uzun zaman önce aynı köyden göçmüştü, ne zaman muhasebeciye ihtiyaçları olsa köyden birini çağırırlardı. Böylece defterlerini hem güvenilir

1 Eski dönem Hindistan ve Pakistan'da kullanılan, bir rupinin on altıda biri değerindeki para birimi.

hem de onlara muhtaç birinin tutmasını sağlamış olurlardı. Her sene oruç ayında Qassim, köyünün imamına, toprak sahibinin maaşından ailesine göndermesi için ayırdığı bir miktar parayı yollardı. Qassim Gucerat'a bir daha asla dönmedi.

Khalifa'nın babası, çocukken yaşadığı zorlukların hikâyesini böyle anlatmıştı. Anlatmıştı çünkü babalar çocuklarına böyle yapardı, hem de oğlunun daha fazlasını arzulamasını istiyordu. Ona Latin alfabesiyle okuyup yazmayı ve temel düzeyde aritmetik öğretmişti. Sonra Khalifa biraz daha büyüdüğünde, on bir yaş civarındayken, onu yakındaki bir kasabada matematik, muhasebe ve basit İngilizce kelimeler öğreten bir özel hocaya yollamaya başlamıştı. Bunlar, babasının Hindistan'dan getirdiği ama kendi hayatında yer açamadığı hevesler ve uğraşlardı.

Khalifa, hocanın tek öğrencisi değildi. Toplam dört kişiydiler ve hepsi Hintli oğlan çocuklarıydılar. Hocalarıyla kalıyorlar, aynı zamanda yemeklerini de yedikleri, merdivenin altında kalan koridorda yatıyorlardı. Üst kata çıkmalarına asla izin verilmiyordu. Sınıfları, yere birkaç halı atılmış, dışarıyı göremeyecekleri kadar yüksek penceresinden evin arkasındaki açık yağmur borularının kokusu gelen küçük bir odaydı. Hocaları derslerden sonra odayı kilitliyor ve oraya kutsal bir mekânmış gibi davranıyordu; her sabah derslerden önce odayı süpürüp tozunu almaları gerekiyordu. Bir sabah kalkar kalkmaz, bir de akşama doğru, hava kararmadan ders yapıyorlardı. Öğlenleri hocaları, yemeğini yedikten sonra hep uyurdu ve mumdan tasarruf etmek için akşamları ders yapmazlardı. Kendilerine kalan zamanlarında pazarda ya da rıhtımda iş bulurlardı, bazen de sokaklarda boş boş dolaşırlardı. Khalifa'nın bu günleri, ileriki yaşamında nasıl bir nostaljiyle anacağından haberi yoktu.

Hocanın yanına Almanların şehre geldiği yıl taşındı ve beş yıl orada kaldı. Bunlar, kıyılar ve kervanlardaki Arap ve Svahili tüccarların, Almanların bu toprakların asıl sahibi olduğu iddialarına direndiği Ebûşirî Ayaklanması yıllarıydı. Almanlar ve Britanyalılar ve Fransızlar ve Belçikalılar ve Portekizli-

ler ve İtalyanlar ve daha kim varsa kongrelerini toplamış, haritalarını çizmiş, anlaşmalarını yapmışlardı, dolayısıyla direniş nafileydi. İsyanı Albay Wissmann ve yeni kurulan *Schutztruppe*'si[2] bastırdı. Ebûşirî Ayaklanması'nın mağlubiyetinden üç yıl sonra, Khalifa hocasıyla son dönemini bitirmek üzereyken, Almanlar başka bir savaşa girdi. Bu sefer güneyin bir ucunda, Waheheler ile. Onlar da Alman hükmünü kabul etmiyorlardı ve Ebûşirî'den daha inatçı olduklarını kanıtladılar; *Schutztruppe*'yi beklenmedik ve ağır saldırılarla vuruyorlar, karşılığında son derece acımasız ve kararlı misillemelere maruz kalıyorlardı.

Khalifa, okuma yazma ve muhasebeye büyük bir yatkınlık göstererek babasını sevindirdi. Bunun üzerine, hocanın tavsiyesiyle, Khalifa'nın babası, aynı şehirde işyerleri olan Guceratlı bankacı kardeşlere bir mektup yazdı. Önce hoca bir taslak mektup hazırladı ve babasına iletmesi için Khalifa'ya verdi. Babası mektubu kendi el yazısıyla temize geçip bir arabalı kuryeyle hocaya yolladı, hoca da mektubu bankacılara iletti. Hocanın desteğinin çok faydalı olacağından hepsi emindi.

"Kıymetli beyefendiler," yazdı babası, "Saygın işletmenizde oğluma uygun bir pozisyon mevcut mudur acaba? Kendisi çok çalışkan bir çocuktur, henüz deneyimi olmayan bir muhasebecidir, Latin alfabesiyle okuma yazması ve biraz İngilizcesi vardır. Size bir ömür boyu müteşekkir kalacaktır. Guceratlı mütevazı kardeşiniz."

Cevap almaları aylar sürdü, o bile sırf hoca kendi itibarı lekelenmesin diye, bizzat kardeşlere gidip sorduğu için. Mektup geldiğinde şöyle yazıyordu: "Oğlanı yollayın, bir bakalım." "Her şey yolunda giderse iş teklif ederiz. Guceratlı Müslümanlar birbirine yardımcı olmalı, bize başka kim bakar?"

Khalifa, aile evini terk etmek ve babasının muhasebeci olduğu, toprak sahibine ait çiftliğe taşınmak için heyecanlıydı. Bankacı kardeşlerden cevap bekledikleri sürede babasının işlerine yardımcı olmuştu; maaşları kaydetmişti, formlar doldurmuştu, gider listeleri hazırlamıştı ve çare sunamayacağı şikâyetler din-

2 Afrika topraklarındaki Alman sömürge askerî güçleri.

lemişti. Çiftlikte ağır iş yapılıyordu ve işçilere pek az para veriliyordu; çoğu ağrılarla, yüksek ateşle ve sefaletle boğuşuyordu. İşçiler çiftliğin gıda desteğine ek olarak kullanmalarına izin verilen ufak toprak parçasında bir şeyler yetiştiriyordu. Khalifa'nın annesi Mariamu da aynısını yapardı; domates, ıspanak, tatlı patates ve bamya yetiştirirdi. Bahçesi, sıkışık evlerinin hemen yanındaydı ve bazen hayatlarının değersizliği Khalifa'yı o kadar bunaltırdı ki hocasının yanında yaşadığı yalın hayatı özlerdi. Bu yüzden bankacı kardeşlerden cevap geldiğinde, gitmeye ve orada bir dikiş tutturmaya kararlıydı. Dikişi on bir yıl tuttu. Khalifa'nın görünüşü karşısında başta afalladılarsa da belli etmediler, Khalifa'ya bunun sözünü bile etmediler ama Hintli müşterilerin bazıları ediyordu. "Hayır hayır, o bizim kardeşimiz, bizim gibi Guci," diyordu bankacı kardeşler.

Sadece kâtipti; sayıları deftere geçiriyordu ve kayıtları güncel tutuyordu. Yapmasına izin verdikleri iş bu kadardı. Khalifa, ona tüm işlerini emanet edecek kadar güvenmediklerini düşünüyordu ama iş ve para dünyası böyleydi. Hashim ve Gulab kardeşler tefeciydi; Khalifa'ya yaptıkları açıklamaya göre, zaten tüm bankacılar özünde öyleydi. Sadece büyük bankaların aksine onların müşterilerinin özel hesapları yoktu. Yaşları da yakın olan kardeşler birbirine bir hayli benziyordu; kısa ve yapılıydılar, güler yüzlüydüler, ayrık elmacık kemikleri ve özenle kırpılmış bıyıkları vardı. Guceratlı işadamlarından ve bankerlerden müteşekkil küçük bir grup, sermaye fazlalarını kardeşlere veriyordu, kardeşler de yerel tüccarlara ve esnafa borç verip faiz işletiyordu. Her sene Peygamber'in doğum gününde, malikânelerinin bahçesinde mevlit okutuyorlardı ve gelenlere yemek dağıtıyorlardı.

Khalifa, kardeşlerle onuncu yılındayken Amur Biashara ona bir teklifte bulundu. Khalifa, adamı bankayla iş yaptığı için önceden tanıyordu. Bu sefer, bildiğinden kardeşlerin haberi olmadığı komisyon ve faiz detaylarını tüccara söylemişti, böylece tüccar daha iyi bir anlaşma yapabilmişti. Amur Biashara ona bilgi için para vermişti, yani rüşvet vermişti. Çok cüzi bir meblağdı ve karşılığında aldığı bilgi çok da değerli değildi ama